

Stilleven met vis, Clara Peeters uit Antwerpen,
ca. 1615.

Over louwen, sleien en lappers

De rust van de visser aan de waterkant wordt, als het goed is, alleen doorbroken door het meest noodzakelijke. Zelfs voor de vraag of er behoefte aan koffie is, voldoet een vragend omhooggestoken mok. En als er gesproken wordt, dan is een half woord vaak al voldoende. Alleen, in welke taal? In Nederland worden tientallen, zo niet honderden talen gesproken. Migranten uit de hele wereld nemen hun taal mee zodat je ook af en toe wat Swahili kunt horen in het ochtendgloren: *Nina samaki kwenye ndoano**.

TEKST

Frans Collignon

FOTOGRAFIE

Project Gutenberg

Maar Nederland heeft ook zijn eigen oorspronkelijke talen die in ons gebied zijn ontstaan of in gebieden die we tegenwoordig als Nederlands beschouwen. Het zijn er officieel, dat wil zeggen erkend door onze overheid, negen. Naast het Nederlands kennen we het Fries. Verder zijn het Engels en Papiamento officiële overheidstalen dankzij de verder weggelegen Antillen. Ook is er officiële erkenning voor het Limburgs, het Nedersaksisch, het Jiddisch, het Sinti-Romani en de Nederlandse gebarentaal. Maar het aantal streektaalen in ons land is vele malen groter en is daarmee een waar walhalla voor de taalonderzoeker. Zo is het Limburgs weer onder te verdelen in tien regionale talen en tientallen lokale varianten, waarbij wel aangetekend moet worden dat het Limburgs over de grens in België en Duitsland juist geen officiële taal is. Tot zover één Europa.

Voor het Nedersaksisch geldt hetzelfde. Zowel het Gronings, het Twents, het Urkers als tientallen andere regionale talen zijn onderdeel van het Nedersaksisch. En dan zijn de Nedersaksische talen in Duitsland en Denemarken nog niet meegerekend. Er is geen Standaardnederlands of Standaardlimburgs, zoals er wel Standaardnederlands is. Je zou dus ook kunnen zeggen dat alle varianten gelijke rechten hebben en de kans op een uniform Groot Dictee der Nedersaksische Taal minimaal is.

27 varianten voor hengel

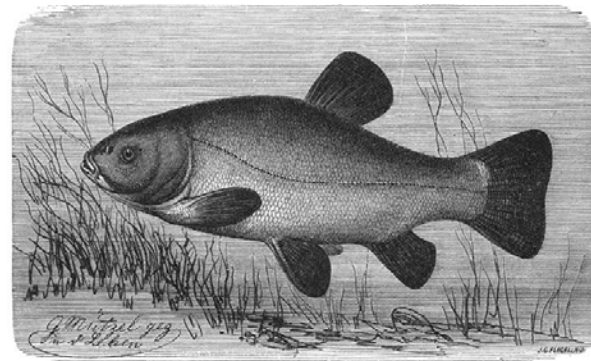
De levendigheid van actief gebruikte streektaalen toont zich ook in de vele varianten van de woorden die vissers in de mond nemen. Zo bestaan in de streektaalen van de lage landen meer dan 27 varianten op het woord *vishengel*. In het Urkers is het een *poerstok* en in Breda hebben ze het over een *visgèrt*. In het westen van Vlaanderen kennen ze de hengel als *perse*, maar in Zundert noemen ze

hetzelfde ding een *viesruui*, terwijl in het oosten van Zeeland een *kodde* meer gebruikelijk is. Ach, de Friezen kennen weer de *fiskstok* - althans in het Standaardfries, want ook het Fries kent afwijkende talen per regio of plaats, tenminste vijf.

Ook visnamen zijn sterk regionaal gebonden. De zeelt is daar een mooi voorbeeld van. De naam is te herleiden tot *slijmerige vis* en komt via wat klankverschuivingen van een vorm van *sleo*. Diezelfde vorm geeft na het niet ongebruikelijk verlies van de *s* een van de vele andere namen voor zeelt: *louw*. Een dergelijk verlies van de *s* zie je ook bij het woordpaar *slijm* en *lijm*. Andere benamingen voor de zeelt zijn *lei* (Brabants) en *lep* of *lepper* (Limburgs). In de Noordelijke delen, vooral Groningen, komt de variant *slei* voor. In Zeeuws-Vlaanderen en meer naar het zuiden is de naam *tinker* of *tink* gebruikelijk, wat weer aardig lijkt op de wetenschappelijke naam *Tinca tinca*, de naam die Linnaeus deze vis in 1758 gaf. Veel Friezen hebben het over een *mûdhûn*, *muthond* of *muudhon*. Dat de zeelt ook wel *dokter van de vissen* wordt genoemd, heeft geen talige oorsprong maar een anekdotische. Gewonde vissen zouden zich tegen de zeelt aandrukken om slijm op hun wonden te krijgen, zodat ze snel zouden genezen. Naar verluidt zou de vis ook in waterputten bij huis zijn gehouden om het water vrij van algen te maken en geschikt te houden als drinkwater. Een laatste bijnaam voor de zeelt is *schoenmaker* vanwege zijn dikke huid, zo staat in de *Natuurlijke Historie* (1761 – 1785) van Houttuyn.

Baars of brasem?

Ook andere vissennamen van het Standaardnederlands hebben hun equivalenten in de streektaal. Soms is het slechts een klinkerwijziging, zoals de baars die als *beers* of *boars* wordt uitgesproken. Maar ook *stiekêlmét* komt voor in Limburg. Vreemd genoeg krijgt de baars in het diepe zuiden van Limburg ook de naam *briesem* of *broasem*, terwijl ook de brasem daar zo wordt

Tekening van een zeelt in het boek *Het Leven der Dieren, De Visschen* (1900) van A.E. Brehm.

genoemd. Wellicht weten de taalrapporteurs ter plaatse meer van streektaal dan van vissen. In dat gebied heet een voorn een *röts*, *rits* of *ruts*, wat zou verwijzen naar het schichtige gedrag, denk aan *roetsjen*. Maar, zo schrijven de etymologen, een verband met het riet waar-tussen ze kunnen zwemmen, mag ook niet worden uitgesloten. ■

**Ik heb een vis aan de haak*

In de *Natuurlijke historie of Uitvoerige beschrijving der dieren, planten en mineraalen* wordt zeelt *schoenmaker* genoemd.

